

**ERDÉLY ÉS PATAK FEJEDELEMASSZONYA
LORÁNTFFY ZSUZSANNA
II.**

Tanulmányok születésének 400. évfordulójára

**Szerkesztette:
Tamás Edit**

Sárospatak, 2000.

Egy nyugat-magyarországi párhuzam: Batthyány Ferencné Lobkowitz Poppel Éva udvartartása

Batthyány Ferencné Lobkowitz Poppel Éváról Takáts Sándor készített életrajzot, melyben a nemesasszony életét családtörténeti összefüggésekben mutatta be. Beszámolt a nagyszülők és szülők családjának (a Széchy, Salm, Lobkowitz Poppel családok) rövid történetéről, ezt követte a Batthyány Ferenc (?-1625) Sopron vármegyei főispánnal kötött házasság, az együtt töltött évek történetjének leírása, végül a férj halálát követő időszak felvázolása. Takáts Sándor ma már romantikus ízűnek tűnő, ám igen színes, érdekes, korrekt életrajza egy szeretetreméltó, ám mindenkor határozott, önálló cselekvésre törekvő főúri nő jellemrajzát adja, akit korának híres orvosaként is számon tartottak. Olvashatunk mély vallásosságáról is, jó szervezőképességéről, melyet férje udvarát vezetve tanúsított annak gyakori távollétében, fiával való örökösödési peréről.

Jelen előadás a Takáts Sándor által nem kutatott özvegyi évekről szól, családjáról, udvartartásáról, társadalmi kapcsolatairól, hétköznapijairól, mindennapi teendőiről.

Születési idejét a források alapján 1590 körülre tehetjük. A kor szokásainak megfelelően, három idősebb leánytestvérével együtt kitűnő nevelésben részesült. Takáts Sándor erről így írt:

„A finomságot és az ízlést az udvar körében, a szeretetet és a tiszta erkölcsöt a családi tűzhelynél sajátította el. Korán megtanították őt a zenére. Szeretett olvasni s ő maga is írja, hogy szereti a szép énekeket. S nemcsak a német versekben gyönyörködött, hanem, Balassa Bálintnak virágénekeit is örömmel olvasta ... Már a családi tűzhelynél megkedveltették a munkát ... A gazdálkodást is nagyon megkedvelte ... Otthon magyar szokás szerint maga is süített és főzött. Nagyanyjától és édesanyjától örökölte a virágok szeretetét. Ismerősei ... küldik neki a ritka virágot és a jobb veteményt, s ő maga is sokat hozat ilyest.”

Takáts Sándor megállapítása szerint jó ízlése volt, ügyes keze, szépen kézimunkázott. Több nyelven: németül, magyarul, csehül beszélt, írt és olvasott levelei tanúsága szerint. Evangélikus hitén mindvégig megmaradt. Elsajátította a gazdálkodáshoz, a főúri udvartartás vezetéséhez szükséges ismereteket.

Batthyány Ferencsel 1608-ban kötött házasságot, s németújvári kastélyuk a kor Magyarországnak egyik legfontosabb és legtekintélyesebb főúri udvarává, gazdasági, politikai, szellemi központjává vált. 1625-ben, férje halála után az ország egyik legnagyobb birtokát igazgatta négy éven keresztül, 1629-ig, fia Batthyány Ádám nagykorúsításáig – erről az időszakról tudunk a legkevesebbet források hiányában. A birtokok fölötti egyezkedés több éves pereskedést és Poppel Éva haláláig tartó perlekedést (a vagyon- és berendezési tárgyakon) jelentett. A legfontosabb dolgokban sikerült megegyezni: Batthyány Ádám megkapta Greben várát, annak tartozékaival (szántók, legelők, majorság, stb.) együtt, s Poppel Évának meg kellett válnia a legnagyobb és legfontosabb birtokrészekről, a rohonci, szalonaki és németújvári uradalomtól is. Így a nemesasszony kiköltözött eddigi lakhelyéről, a németújvári kastélyból, de a kor szokása szerint lakhelyül egy másik várát jelölték ki: anyai örökségét, Dobra várat. A pereskedés 1639-ben fejeződött be, Poppel Éva tulajdonában Dobrán és tartozékain kívül a felső-lindvai és a grebeni uradalom maradt meg, ez utóbbi kettő a még hajadon sorban levő leányai Erzsébet és Borbála nevelésére és kiházasítására.

CSALÁDI VISZONYOK

Batthyány Ferencnek és Poppel Évának összesen hat gyermeke született. Kettő közülük nem érte meg a felnőttkort: egy fiúgyermek, akinek a nevét sem ismerjük és az 1613-ban született Gábor, aki 11 éves korában, 1624. december 27-én hunyt el.

Poppel Éva legidősebb gyermeke Batthyány Magdolna (1610?-1658) a zólyomi és komáromi főispáni, királyi tanácsosi stb. tisztséget viselő Csáky László (1605-1655) felesége volt. Négy felnőttkort is megért gyermekük született: Borbála, László, Péter és Zsigmond. A másik három gyermek közül egy Istókocskának becézett gyermekről tudunk, s egy másikról, aki 1635-ben halt meg, végül a legkésőbb született gyermekükről, aki 1640 augusztusa-szeptembere körül jött a világra. A Poppel Éva és veje, Csáky László közötti igen jó kapcsolatra már Takáts Sándor is fölfigyelt. Magdolna lányát Poppel Éva gyakran látogatta, segédkezett unokái nevelésében, tanácsokat adott a dajkák kiválasztásáról.

Másik leánya Batthyány Erzsébet (1620 k. - 1688) 1638. február 14-én ment feleségül Erdődy Györgyhez (1614 - 1662), a későbbi főtárnokmesterhez. Poppel Éva életében két gyermekük született, azonban egyikük sem élte meg felnőtt korát. A szülők egyetlen élő utóda Sándor

1644-1681 között élt. Poppel Éva Erzsébet leányánál is gyakran megfordult, sok időt töltött nála a családi levelezés tanúsága szerint.

Poppel Éva fia Batthyány Ádám császári és királyi tanácsos, kanihsai főkapitány 1609. november 14-én született, s 1659. március 15-én hunyt el. 1632. február 3-án Bécsben kötött házasságot Formentini Aurora Katalinnal. Poppel Éva életében hat gyermekük született. 1633-ban tartották Mária Eleonóra keresztelőjét, 1635 októberében második leánykájukat, akinek neve ismeretlen. Ferenc fiuk 1635 januárjában született, Kristóf 1637-ben, Pál pedig 1639-ben. Júlia Anna, aki később apáca lett a pozsonyi klarisszáknál és Borbála 1640 után született.

Legkisebb gyermeke Borbála a nemesasszony életében még gyermek volt, születési dátumát nem ismerjük, kb. tíz évvel volt fiatalabb fivérénel, 1680-ban hunyt el.

TÁRSADALMI KAPCSOLATOK

A gyermekáldást, az unokák születését minden esetben nagy örömmel és a kor főúri tradícióinak és szokásainak megfelelően nagy pompával ünnepelték. A családi levéltárakban található összeírások és feljegyzések alapján jól rekonstruálható egy-egy ilyen ünnep, az odalátogatók sora, akiknek nagy számára az összegyűjtött élelemkimutatások alapján lehet következtetni. A meghívottak köre azt mutatja, hogy a korban egy főúri családi keresztelő igen jelentős társadalmi esemény is volt egyben, nemcsak családi örömnappal. Szokás szerint a gyermeket a születését követő egy héten belül igyekeztek megkeresztelni, ezt elsősorban a téli időszakban azonban nem mindig tudták betartani, mert a meghívottakat nem mindig sikerült ilyen rövid idő alatt értesíteni és egybegyűjteni – már a születést megelőzően készülődni kellett az ünneplésre.

1633 márciusában tartották Batthyány Mária Eleonóra keresztelőünnepét. A gyermek első névként Poppel Éva testvérnénjének, Lobkowitz Poppel Máriának első nevét kapta, második keresztnévét pedig II. Ferdinánd Habsburg császár és magyar király feleségének, Gonzaga Eleonóra mantovai hercegnőnek a tiszteletére. A szülők a császári párt várták „komának és komaasszonynak”, a keresztnév és a keresztszülők ily módon történő kiválasztása politikai kérdés volt: a kor szokása szerint a magyarországi és az európai arisztokrata családok uralkodóik meghívásával is kívánták biztosítani azok jóindulatát. A jókívánságok megérkeztek, a császári pár végül is Esterházy Miklós nádort és feleségét Nyáry Krisztinát kérte fel arra, hogy őket a keresztelőn helyettesítsék.

Batthyány Ádám másik gyermeke, Ferenc 1636 januári keresztlőjére 36 nemes családot hívnak meg, jelen voltak többek között a későbbi nádor: Pálffy Pál, Draskovich György alkancellár, Erdődy Gábor főajtónálló mester, Bánffy Miklós tárnokmester, Lippay György kancellár, Lippay Gábor, a Kamara elnöke. 1637 márciusában Batthyány Kristóf keresztlőjén szintén népes vendégsereg vett részt, a 91 család között volt a Nádasdy, az Esterházy, a Petheő, a Bánffy familia.

A felsorolt példák talán elegendőek annak illusztrálására, hogy egy főúri családban a XVII. században a keresztlő fontos társadalmi esemény is volt egyben. Egy-egy alkalommal több tucat, olykor több száz „jóakarót” láttak szívesen. A keresztlőünnepek így a Batthyány család reprezentációs eseményeinek sorába illenek. Mindez azonban óriási költségekkel is járt, Poppel Éva 1632-ben, még Eleonóra unokája megszületése előtt arra kérte Batthyány Ádámot, hogy költözzenek haza Bécsből a gyermek születése előtt, mert a keresztlő otthon így kevesebbe fog kerülni. Másik tanácsa: az ősök is mind otthon várták „az új vendéget”, a születés után „örömet lövettek”, hírül adván a jóakaróknak, hogy a családban gyermek született.

Poppel Éva özvegyi éveinek társadalmi szerepvállalásáról elmondható, hogy ő maga gyermekei látogatásán és a reprezentációs családi eseményeken kívül csak igen ritkán mozdult ki otthonról, azonban gyakran fogadott vendégeket, s a személyes kontaktust a levelezés pótolta. Így az anyai ágon rokon Széchy, a rokonságba került Csáky és Erdődy családok tagjain kívül a Zrinyi, az Esterházy, Nádasdy, Draskovich, Forgách, Illésházy, Thököly, Thurzó, Pálffy, Révay, Wesselényi család tagjaival, Pázmány Péterrel tartott fenn kapcsolatot. Fiának írt leveleiből kitűnik, hogy a politikai eseményekről mindenkor tájékozott volt, mindenkori célja elsősorban Batthyány Ádám és vejei politikai karrierjének támogatása volt.

UDVARTARTÁS DOBRÁN

Dobrát a XIV. században Poppel Éva nagyanyjának, Széchy Magdolna ősei nyerték adományul Luxemburgi Zsigmond magyar királytól. A Széchy-leányok házasságai révén érdekeltté váltak az uradalom birtoklásában a Zekel, Erdődy, Choron és Poppel családok. Mivel Széchy István halála után fiú utód nem lévén a leányág örökölte a birtokot, 1582-ben Poppel Éva atyja, Lobkowitz Poppel László nyert adományt az uradalomra, kiegészítve a jogi igényt fenntartó Széchy Tamással. Poppel Éva az uradalmat atyjától örökölte. Így az a Batthyány-uradalom része lett a

Batthyány Ferencel megkötött házasságát követően, s férje halála után pedig 1640-ig ismét ő birtokolta.

Dobra (ma Neuhaus, Ausztriában) Vas vármegyében található település. A Batthyányak kastélya Fényes Elek leírása szerint egy kisebb hegyen épült, fenyves erdő vette körül. A várkastélyról szóló első följegyzés, a Széchyek egyik osztálylevele 1572-ből származik, amelyből kiderül, hogy a XVI. század második felében az épületegyüttes egy kétszintes, alapincézett várkastély volt. Fényes Elek leírása idején, a XIX. század közepén a várkastélynak már csak romjai állottak.

A katonaság nagyjából 15-20 főt tett ki, parancsnokuk Káldi Ferenc lovaskapitány és Kun Boldizsár, a gyalogosok hadnagya volt, a főporkoláb pedig Mattusits János, helyettese Miklós Benedek. Közvetlenül, török veszedelem esetén ezt a létszámot nem tartotta Poppel Éva elegendőnek a várkastély és az ott élők megvédésére, így olykor fiától kért erősítést.

A dobrai udvar népének második csoportját a folyamatosan ott dolgozó mesteremberek képezték: szabók, lakatosok, szíjártók, asztalosok. A várkastély élelmezését végzőket is külön csoportba sorolhatjuk, a sáfárt, pohárnokot, német és magyar szakácsokat.

Az inasok és szolgálólányok névsorát megőrizte egy Poppel Éva halála után közvetlenül készült összeírás: Lattor Sebestyén, Csanádi Ádám, Dienes; a leányasszonyok inasai: „Kopasz” és Kis Dávid, valamint Batthyány Borbála inasa Ferdinand Seomberger. Poppel Éva inasa Orgovány Jancsi volt. A szolgálólányok kb. tízen voltak.

Az udvarban nevelkedő nemesleányok és nemesifjak az udvartartás legbelső köréhez tartoztak. Batthyány Ferenc és Poppel Éva udvarában már 1608-ban Németújváron 45 ifjút és 12 leányt fogadott, s ez a szám a későbbiekben nagyjából állandósult is.

A Batthyányak udvartartásának szétválása után Batthyány Ádám Németújvárott és Körmenden, édesanyja Dobrán fogadta a náluk nevelkedőket. 1634-ben Dobrán 12 volt az „öreg leányok” száma.

A dobrai udvar legbelső köréhez tartoztak Poppel Éva bizalmi emberei is. Sallér Ferenc ősei már Batthyány Boldizsár idejében is kapcsolatban állottak a főúri családdal. A legfontosabb vásárlások, gazdasági jellegű ügyek intézője, a hadi és politikai események jelentője, Poppel Éva nem saját kezűleg írott leveleinek íródeákja. A másik bizalmas Puh György, azaz György deák dobrai provisor, aki Batthyány Ádám teljes bizalmát is élvezte, a Poppel Éva fennhatósága alatt álló uradalmak gazdasági ügyeit irányította 1631-től. Hasonló, ám kevésbé jelentős feladatokkal bízta meg Poppel Éva ügyintézőit is: Tamás deákot, István deákot,

Jankó Jánost, az udvari prédikátort, Mauritz mestert, Nemsem Jánost és Somogyi Györgyöt, végül pedig a Dobrán 16 évig tevékenykedő Bagodi Andrást.

Poppel Éva udvartartását részletesen megismerve egy rendkívül színes összetételű főúri udvar képe rajzolódik ki előttünk. A Dobrán élő katonaság, a szolgálónép, az itt nevelkedők, a tisztségviselők száma kb. százra tehető. Munkájuk felügyelete, s a hozzá látogató főúri és más nemesi családok tagjainak fogadása állandó elfoglaltságot, fontos feladatot jelentett Poppel Éva számára. Családja életének irányítása mellett nemesi udvarában többféle feladatot kellett ellátnia. A benne élők sokasága mutatja, hogy Dobra gazdasági, politikai, katonai, közigazgatási és mindezzel együtt információs központ volt, valamint a helyi adminisztráció színhelye.

ÉPÍTKEZÉSEK, A KERT

Poppel Éva Dobrára költöztekor 1632-ben új kutat fúratott. A XVII. század elején Jakab mester kútúró állandó lakója volt Dobrának. Halála után János mesterre szállt a feladat, aki már az 1632-es fúrásokat is sikerrel végezte el. Poppel Éva az első fúrásokról, melyek még édesanyja Salm Magdolna idejében történtek, így számolt be fiának:

„Az én szegény anyám is hozatott volt két olyan fúrót, mert valami forrást akart az Dobrai Várban bé vitetni. Vélem, hogy most is meg vannak azok a fúrók, Ím meg irtam az Tisztartómnak, hogy föl keressék őket...”

1634-től folyamatosan hozatta rendbe a dobrai várkastélyt, ezért az átlagosnál több, az építkezésen foglalkozó mesterember tartózkodott itt. Az 1634-35-ös évre fogadták fel a tolompai üveggyártót, Polikarpus Komplszámert a kastély ablakainak kicserélésére. A téglavetést Sinor Antoni itáliai mester végezte. 1636-tól Francz bécsi építőmester vette át az építkezések irányítását, a kastély ablakait folyamatosan üvegezték, nagy mennyiségben törtek követ a környéken a renoválásokhoz. 1637-től Johannes Paumayszter bécsi „fundáló” három köművessel, pallérral, téglavetővel, mészégetővel és kötőrével érkezett Dobrára, elvállalta „... az Árok fölött való 3. Boltul, s azok fölött való egy Palotátul az Bástyán kívül, minden hozzá tartozó épületével Falastromozásával és Fejérével” járó munkákat. Ezt követően a pinceboltozatot erősítette meg, a konyhában egy új tűzhelyet rakott, valamint a konyha fölötti, az emeleti szobák és az előttük futó folyosó renoválását végezte el.

A várkastély nem tartozott a törökök ellen kiépített és fenntartott magyar védelmi vonalhoz, a végvárrendszerhez, így nem katonai célból erősítették meg, hanem kibővítették, egyes részeit újjáépítették. Poppel Éva halála után Batthyány Ádám fejezte be az építkezést, 1647-ig több szobát, kamrákat, hálószobákat alakított ki és egy teljesen új szárnyat emeltetett.

A dobrai várkastélyban a XVI. század második felében alakítottak ki veteményes-, gyümölcsös- és virágoskertet. A nemesasszony felelevenítette a hagyományt, újjáélesztette a kastélykerteket, melyeket képzett, évről évre felfogadott kertész gondozott. Az 1637-es kimutatásokban szerepel, hogy Rupertus Pajner kertész fizetése egy évre 12 forint volt, napi élelmezésére búzát, rozsot, bort, hajdinakását utaltak ki.

GYÓGYÍTÁS POPPEL ÉVA UDVARÁBAN

A fent említett elfoglaltságokon, az udvari élet irányításán és megszervezésén kívül még egy jelentős tevékenységről volt nevezetes Poppel Éva – gyógyító tudományáról. Környezetében ebben többen is segítettek. Róluk szólva elsőként kell megemlítenünk udvari orvosát, Purgollt Bálintot. Bálint doktor beszélő neve a purgációra, azaz a korban egyik igen bevett gyógymódra utal. Eredeti nevét nem ismerjük. A Batthyány uradalomban letelepült újkeresztény vallási közösséghez tartozott. Batthyány Ferenc halála után is igen megbecsült személy volt a családban, Batthyány Ádám fizette évi járandóságát, ami a tisztségviselők között a legmagasabb volt, évi 200 forint (egy városi alkalmazásban álló orvosdoktoré ebben az időben ennek fele, kétharmada volt). Poppel Évát szolgálta Dobrán udvari orvosként, feladata elsősorban a betegeskedő családtagok kezelése volt. A nemesasszony mindenben kikérte tanácsát, más főúri udvarokba is beajánlotta. Purgollt doktor korának igen keresett orvosa volt, így az Esterházy, a Nádasdy, a Forgách családokban gyakran megfordult.

Az orvosdoktor veje Jozef doktor a dobrai udvarnép gyógyítását kapta feladatául. Abraham Link – szintén habán orvos – mint Poppel Éva szalonaki fürdőorvosa szerepel a család levelezésében. Purgollt Bálint 1647-ben bekövetkezett halála után átvette annak feladatait, immáron Batthyány Ádám németújvári kastélyában tevékenykedve. Doktor Rayger és Spindler pozsonyi orvosdoktorok szintén gyakran megfordultak Poppel Évánál. Mindketten igen híres és keresett gyógyítók voltak a XVII. században; Rayger doktor Pázmány Pétert, a Pálffyakat gyógyította a császá-

ri család tagjain kívül, Spindler doktor pedig regensburgi praxisát befejezve telepedett le Pozsonyban, ahol városi medicus-ként tevékenykedett.

Az egyetemet végzett orvosdoktorokon kívül laikus gyógyítók segítették Poppel Évát, akik közül kiemelkedik egy von Mekuitz nevű orvosasszony, aki a megbetegedett gyermekek ápolását végezte. Mellette segédkezett a dobrai papné is, valamint időről időre a bábaasszonyok és a füvesasszonyok.

Látható, hogy Poppel Éva környezetében több gyógyító személy is tartózkodott. Ám tudását nemcsak tőlük szerezte, a Batthyány családban élő hagyományai voltak a természettudományos érdeklődésnek, az orvosságos receptek gyűjtésének. Batthyány Ferenc és felesége Bánffy Kata leveleiben a XVI. század második felétől mindez már nyomon követhető: bennük liktáriumok készítéséről, virágok vizének lepárlásáról van szó. Bánffy Kata gyakran adott tanácsokat a nádorispán, Nádasdy Tamás családjának is. A hagyományokat folytatta Batthyány Ferenc második felesége Svetkovics Kata is, tanácsait szintén a Nádasdyaknak és a Zrínyieknek küldött leveleiben is olvashatjuk.

A következő generációt már Batthyány Boldizsár, a természettudományok iránti érdeklődéséről is nevezetes főúr képviseli a hagyományok folytatói között. Orvosi könyveket is szép számban vásárolt, saját laboratóriumában pedig desztillálással foglalkozott. Emellett tudjuk, hogy felesége Zrínyi Dorica (Poppel Éva anyósa) gyűjtötte az orvosságokat és a recepteket. Férjének szembaját, gyermekeit hasfájásuk miatt gyakran orvosolta, s fölismerte, hogy a család tulajdonában található trencsénteplicei és regédi fürdőknek milyen áldásos hatása van a gyengélkedő szervezetre. Levezetés alapján megállapítható, hogy Poppel Éva anyósával kicserélte gyógyítói tapasztalatait.

Poppel Éva édesanyjától, Salm Magdolnától is komoly gyógyítói örökséget kapott, a tőle szerzett tapasztalatokra leveleiben gyakran hivatkozott. Orvosságos útiládáját, eltett liktáriumait, receptkönyveit Poppel Éva használta. A receptgyűjtést is folytatta, halála után Batthyány Ádám összeírásában 32 német, magyar és cseh nyelvű orvosságos receptkönyvet rögzített, amelyek a nemesasszony saját gyűjtései voltak, s közöttük szerepelt Méliusz Juhász Péter Herbárium, Beythe András füveskönyve és Frankovith Gergely munkája is.

Poppel Éva a gyógyításhoz szükséges orvosságokat apotékában készíttette el patikusával Deetritz mesterrel, s ott is tárolta őket. Az összeírások között több száz orvosságos üveg leírása maradt meg, száritott nő-

vények, párlatok, kenőcsök, flastromok, stb., melyeket szigorú rendben orvosságos szekrényekben tartottak.

A fürdők a gyógyuláshoz éppúgy hozzátartoztak a korban, mint a pihenéshez. Poppel Éva és családja gyakran megfordult Zamlacsafürdön, a varasdi hévizben, de a legtöbbet Tarcsafürdön tartózkodtak. Tarcsa (ma Taczmansdorf, Ausztria) német falu Vas vármegyében található, nem messze a család szalonaki birtokközpontjától. A fürdőt Königsberg báró 1620-ban nyitatta meg, s az hamarosan a Batthyányak birtokába került. Itt a család saját fürdőházat építtetett, amit a szezon előtt évről évre rendbe hozattak. Tarcsán a fürdőszobákban kádakat tartottak, amelyekbe a forrástól a gyógyvizet óriási korsókban, sajtárokban hordták, a szobát pedig állandó fűtéssel, mesterségesen tartották melegen. A vizet helyben, cserépkályhákban melegítették újra.

A dobrai udvarban az igényes gyógyító munkához a kor színvonalán rendelkezésre álltak a megfelelő személyek és eszközök. A nemesasszony egészséghez, betegséghez, születéshez, halálhoz való viszonyát a családtagok és a hozzáforduló betegeskedők leveleiből ismerhetjük meg.

Petheő Gáspár tarcsai ivókúrája ügyében fordult hozzá. A pozsonyi klarisszák rendházából – melynek Poppel Éva, bár élete végéig hithű evangélikus maradt, patrónusa volt – kedvenc vejének, Csáky Lászlónak testvére, Csáky Anna Franciska kért orvosságot szembajára. Széchy Dénesék a gyomorbántalmakban szenvedő, lázas kisgyermekük baját tudakolták tőle. Sallér Ferenc idős atyjának gyógyulását remélte tanácsaitól. Pázmány Péternek fulladásos betegségének enyhítésére adott tanácsokat és orvosdoktor ajánlott. Inhofer Orsolya pedig férje köszvényének mulását várta tőle. Az idős Zrínyi Györgynek egy ízben kétféle flastromot is ajánlott köszvényére.

Női betegségekkel, szüléssel, fogamzással kapcsolatos ismereteiről külön kell szólnunk. Maga is többgyermekes családban nevelkedett, s magának is több gyermeke született. Leányai születeinél segédkezett. Magdolna lányát egy ízben Pápáról Szentgotthárdra vitette gyermekágyat feküdni, mert ott otthonosabban érezhette magát, s a klímát is jobbnak vélte. Fiának több ízben is tanácsolta, hogy vigye el várandós feleségét, Formentini Auróra Katalint a zajos bécsi udvarból haza, megfelelően nyugodt környezetbe. Tisztában volt azzal, hogy a várandós anyának jó fizikai és lelki állapotban kell lennie, s ezért sokat kell mozognia. A helyes életmód, a megfelelő táplálkozás betartására több ízben figyelmeztette környezetének tagjait. Úgy vélte, hogy a gyakori, túlzott böjt nem vezet jóra, az öreg emberek számára pedig különösen veszélyes lehet. Minden-

kor tudatja leveleiben, hogy ajánlott orvosságainak szedését nem szabad túlzásba vinni. A korban szokásos, bevett gyógymódot az érvágást ő is alkalmazta, ám minden alkalommal orvosdoktorral végeztette el, s figyelmeztette környezetét annak veszélyeire. Járványok idején különösen szigorú intézkedéseket hozott, mert tudta, hogy az elkerülés egyetlen hatásos módja az elkülönítés lehetett: egy ízben fejvesztés terhe mellett tiltotta meg a rohonci uradalom népének, hogy bárki is a pestis sújtotta Sopronba utazzon, vagy onnan bármilyen holmit hozattasson. Tisztában volt a korabeli járványfelfogás lényegével, mely szerint a fertőző betegségeket nem csak a beteg embertől, hanem az általa érintett tárgyakon keresztül is meg lehet kapni. Ezen tanácsait Thökölynének, Draskovich Jánosnénak, Nyáry Krisztinának írott leveleiben olvashatjuk.

Poppel Éva 1638 szeptemberétől rendszeresen betegeskedett, s emiatt gyakran kereste fel tarcsai fürdőházát, ahol a már említett Spindler pozsonyi orvosdoktor kúrálta. Decembertől fájdalmai erősödtek, garat mögötti tályoga kínozta. A továbbiakban annyit tudunk róla, hogy 1639 tavaszán visszaesett korábbi betegségébe, júliusban emiatt ismét Tarcsán járt, majd Zamlacsafürdőn. 1640 májusában járt utoljára másik kedvenc fürdőjében, Varasdon, majd hamarosan visszatért Dobrára, ahová haláláig, 1640 november elejéig kötötte betegsége.

IRODALOM:

- IVÁNYI Béla: „Vízégetés” Nyugat-Magyarországon a XVI-XVII. században. *Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicinae Hungarica*, 4. 1956.
- KATONA Imre: *Szemelvények a Batthyány-Levéltár anabaptista emlékeiből*. Vasi Szemle, 3. 1969.
- KINCSES Katalin: „Im küttem én orvosságot” Lobkowitz Poppel Éva levelezése 1622-1640. Régi Magyar Történelmi Források sorozat, 3. kötet. Budapest, 1993. Bevezető tanulmánnyal.
- KINCSES Katalin: *Gyógyítás Poppel Éva udvarában*. Korunk, 3. 1993.
- KOPPÁNY Tibor: *Batthyány I. Ádám építkezései*. Történelmi Szemle, 4. 1984.
- KRISZTINKOVICH Béla: *Anabaptista orvosok, gyógyszerészek a higiénia szolgálatában*. *Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicinae Hungarica*, 9. 1961.
- Magyar Országos Levéltár, a Batthyány család levéltára:
  - P1313 - Genealógiák. 56. cs.
  - P1314 - Missiles.
  - P1322 - Leltárak. 46-49. cs.
  - P1315 - Másolati könyv. 4. cs.

- *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Szerk.: PÉTER Katalin: Budapest, 1996. von. tanulmányai.
- TAKÁTS Sándor: *Régi magyar nagyasszonyok*. Budapest, 1914.
- TAKÁTS Sándor: *Zrínyi Miklós nevelőanyja*. Budapest, 1917.
- TAKÁTS Sándor: *Magyar nagyasszonyok*. H. n., é. n.
- R. VÁRKONYI Ágnes: *A fejedelem gyermekkor*. Budapest, 1989.
- *Magyar reneszánsz udvari kultúra*. Szerk.: R. VÁRKONYI Ágnes. Budapest, 1987. von. tanulmányai.
- *Nők a magyar történelemben*. Szerk.: R. VÁRKONYI Ágnes. Budapest, 1997. von. tanulmányai.
- ZIMÁNYI Vera: *A herceg Batthyány család levéltára*. Repertórium. Budapest, 1962.
- ZIMÁNYI Vera: *A Rohonc-Szalónaki Uradalom és jobbágysága a XVI-XVII. században*. Budapest, 1968.